Tarja Heinilä-Hannikainen
HSO/Tasa-arvoyksikkö

12.06.2015

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle/Tasa-arvolainsäädäntö, työelämä ja vanhemmuus -osio

Sosiaali- ja terveysministeriö on valmistellut hallituksen vuosikertomukseen 2014 tasa-arvolainsäädäntöön, työelämään ja vanhemmuuteen liittyvän osion. Alla kuvaus siitä, miten näissä kysymyksissä on edetty.

1. VANHEMMUUDEN KUSTANNUSTEN TASAUS

Vanhempainvapaata on viimeksi kehitetty vuoden 2013 alusta voimaan tulleella lainmuutoksella (903/2012), joka liittyi hallitusohjelmaan ja työmarkkinakeskusjärjestöjen ns. ”raamisopimukseen” Suomen kilpailukyvyn ja työllisyyden turvaamisesta. Tällä lainmuutoksella isälle tuli oikeus 54 arkipäivän pituiseen isyysvapaaseen, joka ei ole siirrettävissä toiselle vanhemmalle. Samalla isälle tarkoitettua vapaata yksinkertaistettiin ja joustavoitettiin siten, että aiemmat isyysvapaa ja isäkuukausi yhdistettiin yhdeksi isyysrahakaudeksi ja isyysvapaan voi pitää lapsen 2 vuoden ikään mennessä. Oikeus isyysrahaan ei ole enää sidoksissa vanhempainrahaan, eikä se vähennä vanhempainrahaan oikeuttavia päiviä. Vanhempainpäivärahakaudet muodostuvat siten voimassa olevan lain mukaan 105 arkipäivän pituisesta äitiysrahakaudesta (4,2 kk), 158 arkipäivän pituisesta vanhempainvapaasta (6,3 kk), jonka käytöstä vanhemmat voivat keskenään sopia sekä isän omasta enintään 54 arkipäivän pituisesta isyysrahakaudesta (2,2 kk). Raamisopimukseen on kirjattu, että muutoksen vaikutuksia seurataan ja asiaa arvioidaan kahden vuoden kuluttua lain voimaan tulosta.

Muutoksen tavoitteena oli lisätä isien pitämiä vapaita. Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvo-valiokunta piti esityksen tavoitetta tärkeänä ja tarpeellisena ja puolsi esityksen hyväksymistä (TyVL 18/2012). Valiokunta totesi kuitenkin muun muassa, että perhevapaiden keskittyminen äideille johtaa naisten pitkiin poissaoloihin työstä. Tämä vaikeuttaa heidän sijoittumistaan pysyvään työsuhteeseen ja heikentää palkkakehitystä sekä mahdollisuuksia edetä uralla. Isien käytettäviksi tarkoitetuilla vapailla tavoitellaan perhevapaiden tasaisempaa jakautumista vanhempien kesken. Pohjoismaissa tehtyjen selvitysten ja saatujen kokemusten mukaan isät käyttävät varmimmin sellaiset vapaat, jotka ovat nimenomaan isän käytettävissä ja jotka perhe menettää silloin, jos isä ei niitä käytä. Valiokunta piti tarpeellisena ja oikeudenmukaisena sitä, että uudistuksella parannetaan nimenomaan isien oikeutta itsenäiseen isyysvapaaseen. Valiokunta piti tärkeänä, että isien oikeutta pitää perhevapaita kehitetään jatkossakin. Lisäksi valiokunta katsoi, että kaikilla lapsilla tulee olla perhetyypistä riippumaton perhevapaalainsäädännön takaama oikeus saada hoivaa vanhemmilta. Tästä syystä valiokunta piti tärkeänä, että perhevapaalainsäädäntöä uudistetaan pikaisesti siten, että eri perhetyyppien tarpeet otetaan paremmin huomioon.

Edellisen hallituksen ns. ”rakennepoliittiseen ohjelmaan” liittyen on tehty selvitys vanhemmuuden kustannusten tasaamisen eri malleista ja niiden kustannuksista. Selvityksen mukaan työnantajille aiheutuvat perhevapaakustannukset voidaan jakaa lakisääteisiin, sopimuspohjaisiin ja välillisiin kustannuksiin. Näistä lakisääteiset kustannukset korvataan jo nykyisin täysimääräisesti työnantajalle. Työnantajien oikeus saada äitiys- ja isyysraha perhevapaan palkallisuuden ajalta kompensoivat kohtuullisessa määrin työnantajille työehtosopimusperäisistä palkoista aiheutuvia kustannuksia. Niiden korvaaminen nykyistä paremmin edellyttää, että korvaamisesta on kolmikannassa sovittu. Keskusteluissa on erityisesti nostettu esiin ns. epäsuorien kustannusten korvaaminen. Esim. Suomen Yrittäjänaiset on katsonut, että vanhemmuuden kustannukset ovat valtava rasite naisia työllistäville aloille. Kolme keskeisintä kuluerää ovat raskaudenaikaiset sairauspoissaolot, äitiyslomalla kertyvät lomarahat sekä sairaan lapsen hoitokulut. Vanhemmuuden kustannusten tasaamisen

osalta rakennepoliittisessa ohjelmassa todetaan, että hallitus jatkaa arviointia vanhemmuuden kustannusten tasaamisesta työmarkkinajärjestöjen kanssa.

Sosiaali- ja terveysministeriö on 4.2.2015 asettanut työryhmän arvioimaan monimuotoisten perheiden yhdenvertaista oikeutta vanhempainvapaisiin. Työryhmän toimeksiannon mukaan työryhmän tehtävänä on tarkastella sairausvakuutuslakiin sisältyviä vanhempainpäivärahasäännöksiä erityisesti yksinhuoltaja-, etävanhempi- adoptio-, monikko-, sateenkaari- ja sijaisperheiden kannalta ja arvioida, mitä mahdollisia muutostarpeita mainittuihin säännöksiin kohdistuu. Työryhmän työlle asetettu määräaika päättyy kuluvan vuoden lokakuun lopussa.

2. TASA-ARVOLAINSÄÄDÄNTÖ

Tasa-arvolaissa (laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 609/1986) säädetään sukupuolten tasa-arvon edistämisestä, sukupuoleen perustuvan syrjinnän kielloista, niihin liittyvistä oikeussuojakeinoista ja lain valvonnasta. Tasa-arvolakia uudistettiin tämän vuoden alusta. Uudistukset pohjautuivat pitkälti työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan kannanottoihin.

Työpaikan tasa-arvosuunnitelman osana tehtävän palkkakartoituksen sisältö määritellään laissa aiempaa täsmällisemmin. Jatkossa palkkakartoituksessa on selvitettävä palkkaerojen syitä ja perusteita, jos työntekijäryhmien naisten ja miesten palkoissa on selkeitä eroja. Jos naisten ja miesten välisille palkkaeroille ei löydy hyväksyttävää syytä, työnantajan on ryhdyttävä asianmukaisiin korjaaviin toimenpiteisiin.

Henkilöstön vaikutus- ja tiedonsaantimahdollisuuksia työpaikan tasa-arvosuunnitelmaa ja palkkakartoitusta tehtäessä vahvistettiin. Lakiin sisällytettiin henkilöstön edustajien riittävät osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet sekä velvollisuus tiedottaa henkilöstölle tasa-arvosuunnitelmasta.

Oppilaitosten toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu ulotettiin peruskouluihin. Suunnitelmien tulee olla laadittuina 1.1.2017 mennessä. Parhaillaan valmistellaan tätä koskevaa tukimateriaalia yhteistyössä Opetushallituksen kanssa.

Sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän kiellot lisättiin lakiin ennen muuta suojaamaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvia, kuten transsukupuolisia henkilöitä, syrjinnältä.

Tarkoituksena on jatkaa tasa-arvolainsäädännön uudistamista niin, että tasa-arvovaltuutettu voisi edistää sovintoa ja lautakunta vahvistaa sovinnon tasa-arvolain syrjintää koskevissa asioissa, kuten yhdenvertaisuusasioissa. Sovinnon vahvistaminen on matalan kynnyksen oikeussuojakeino, joka voi vähentää tarvetta kalliiseen tuomioistuinmenettelyyn.

Tarkoitus on myös laajentaa tasa-arvolakia koskevien asioiden vireillepano-oikeutta yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnassa. Tällä hetkellä näitä asioita voivat viedä lautakuntaan vain tasa-arvovaltuutettu ja työmarkkinoiden keskusjärjestö. Yhdenvertaisuuslain osalta vireillepano-oikeus on asianomistajalla, yhdenvertaisuusvaltuutetulla ja yhdenvertaisuutta edistävällä yhteisöllä.

3. NAISIIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN VÄHENTÄMINEN

Naisiin kohdistuva väkivalta on maassamme verrattain yleistä. Se käy ilmi esimerkiksi Euroopan perusoikeusviraston FRA:n viime vuonna julkaisemasta selvityksestä. Yleisesti tarkastellen väkivaltarikosten uhreista yli puolet - 56% - on miehiä mutta perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreista valtaosa on naisia: esimerkiksi vuonna 2014 69 prosenttia uhreista oli naisia. [1] Vanhempien alaikäisiin lapsiinsa kohdistamasta väkivallasta noin kaksi kolmannesta on miesten tekemää. Aikuisiin kohdistuvan väkivallan tekijöistä suurin osa on miehiä. Esimerkiksi perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan syylliseksi epäillyistä oli miehiä vuonna 2014 77 prosenttia. Suomi on eri yhteyksissä saanut huomautuksia kansainvälisiltä tahoilta (mm. YK) naisiin kohdistuvan väkivaltaan liittyen, mm. siitä, että puuttumisen keinot eivät ole riittävän tehokkaita.

Naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta vahingoittavat uhrin fyysistä ja henkistä terveyttä, perhettä ja läheisiä sosiaalisia suhteita. Pitkään jatkuva väkivalta saattaa aiheuttaa pitkiä poissaoloja työstä, muutoksia terveydessä, toimintakyvyssä ja asumisoloissa ja siten heikentää merkittävästi uhrin taloudellista turvaa. Selviytyäkseen ja kyetäkseen irtautumaan väkivallasta uhri joutuu usein turvautumaan yhteiskunnan tukeen. Vaikutukset ulottuvat myös läheisiin. Tämän tyyppisen väkivallan haitoista on arvioitu aiheutuvan vuositasolla noin 90 miljoonan euron kustannukset.

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma 2010–15 päättymässä

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä koskevia toimia on viime vuosina koordinoitu poikkihallinnollisen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmalla. Ministeriöt ovat rahoittaneet toimenpiteet budjeteistaan. Ohjelmaa on koordinoitu ministeriöiden yhteisessä lähisuhde- ja perheväkivallan virkamiesryhmässä, ja vuoteen 2014 asti THL:ssä oli erillinen koordinaattori ohjelmaa varten. Viime vuoden loppuun mennessä lähes puolet toimenpiteistä oli toteutettu, lähes 20 käynnistetty, ja viiden toteuttamisesta oli laadittu suunnitelma. Ohjelman toimenpiteistä esimerkkinä voisi todeta ”Seksuaalisen väkivallan uhrin tuki ja palvelut” -hankkeen, jonka tavoitteena on naisiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan uhreille tarjottavien ns. matalan kynnyksen palvelujen kattavuuden ja laadun varmistaminen maanlaajuisesti. Hankkeella pyritään kehittämään terveys-, sosiaali- ja opetustoimen ammattilaisten osaamista. Tarkoituksena on valmistella näiden palvelujen sisällyttämistä sosiaali- ja terveydenhuollon toimintoihin. Myös muita lähisuhdeväkivallan vastaisia palveluja kehitetään sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen yhteydessä.

Toinen esimerkki ohjelman toimenpiteistä on MARAK -riskinarviointimenetelmä. Se on työskentelymuoto, jolla pyritään auttamaan vakavaa parisuhdeväkivaltaa kokeneita aikuisia arvioimalla asiakkaan riskiä joutua parisuhdeväkivallan uhriksi ja laatimalla toimintasuunnitelma. Menetelmän toimivuutta on arvioitu riskinarviointilomakkeiden, poliisin tilastojen ja uhrien haastattelujen perusteella. Niistä ilmenee, että 73 %:n (n.175) MARAK- asiakkaan osalta väkivalta on saatu loppumaan. Vuonna 2014 asiakkaita oli 193 ja työryhmiä 17. Nykyisin työryhmiä on 20, joista osa on seudullisia. Kuusi uutta MARAK-työryhmää on aloittamassa toimintaansa kevään 2015 aikana, ja vuoden loppuun mennessä tavoitteena on nostaa työryhmien määrä 36:een. Työryhmille maaliskuussa 2015 tehdyn kyselyn perusteella voidaan sanoa, että toimintaa pidetään alueellisesti merkittävänä lähisuhdeväkivaltatyön kehittäjänä ja vakavan parisuhdeväkivallan uhrien turvallisuuden parantamisen menetelmänä.

[1] Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu].
ISSN=2342-9151. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta 2014. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 12.6.2015].

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (ns. Istanbulin sopimus)

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma päättyy vuoden lopussa. Siitä teetetään syksyllä ulkopuolinen arviointi. Jatkossa naisiin kohdistuvan sekä lähisuhde- ja perheväkivallan vähentämistä koordinoidaan Suomessa Euroopan neuvoston yleissopimuksen, ns. Istanbulin sopimuksen, toimeenpanosuunnitelmalla. Sopimuksen painopiste on naisiin kohdistuvassa väkivallassa ja lähisuhdeväkivallassa. Se kohdistuu myös poikiin ja miehiin, jotka kärsivät tällaisesta väkivallasta. Sopimus astuu voimaan tämän vuoden elokuussa. Sopimuksen toimeenpano tulee olemaan merkittävä edistysaskel naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan poistamisessa ja tosiasiallisen tasa-arvon saavuttamisessa. Kansallista toimeenpanoa varten sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee esityksen koordinaatioelimestä, jonka valtioneuvosto asettaisi ja joka koostuisi sopimuksen toimeenpanon kannalta relevanteista tahoista. Lisäksi sopimuksen velvoitteisiin liittyen sosiaali- ja terveysministeriö ja oikeusministeriö selvittävät mahdollisuutta aloittaa ympäri vuorokauden toimivan auttavan puhelimen toiminta vuoden 2016 aikana.

Turvakodit

Laki valtion varoista maksettavasta korvauksesta turvakotipalvelun tuottajalle (1354/2014) tuli voimaan 1.1.2015. Lain mukaan valtio korvaa turvakotipalveluihin kuuluvan akuutin kriisihoidon niin, että se on maksuton palvelua tarvitsevalle. THL koordinoi ja kehittää turvakotitoimintaa valtakunnallisesti tavoitteenaan turvakotien perhepaikkamäärien lisääminen väestön tarpeita vastaaviksi. Asetus turvakotipalvelun tuottajalle asetettavista edellytyksistä tuli voimaan 1.6.2015. Siinä säädetään palveluntuottajan henkilöstön pätevyydestä, koulutuksesta ja vastuista. THL julkaisi vuonna 2013 Turvakotipalvelujen kansalliset laatusuositukset. Niiden tavoitteena on yhdenmukaistaa ja kehittää turvakotipalveluja. Turvakotiverkoston kehittäminen jatkuu.

4. TASA-ARVOTYÖN VOIMAVARAT

Tasa-arvoviranomaiskentällä on neljä toimijaa: hallituksen tasa-arvopolitiikan ja tasa-arvolainsäädännön valmistelusta vastaava tasa-arvoyksikkö STM:ssä, samoin STM:ssä parlamentaarinen neuvoa-antava ja aloitteita tekevä Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, OM:n hallinnon alalla toimiva tasa-arvovaltuutetun toimisto sekä uusimpana pysyvänä toimijana Tasa-arvotiedon keskus Minna, joka on THL:ssä. Tasa-arvoviranomaisten resurssit ovat ennallaan. Tasa-arvoyksikkö on aloittamassa tasa-arvo-ohjelman valmistelua uudelle hallitukselle. Vuonna 2010 eduskunnalle annetun ensimmäisen tasa-arvoselonteon väliraportti siitä, miten selonteon toimia on tähän mennessä toteutettu, tullaan antamaan vuoden 2016 aikana. Tasa-arvoasiain neuvottelukuntaa ollaan parhaillaan nimittämässä tälle hallituskaudelle.